

PRAIZVEDENA KANTATA *EX ORE CANTATA*

FRA MILAN GELO

U BAZILICI SV. ANTUNA PADOVANSKOG NA ZAGREBAČKOM SVETOM DUHU, U UTORAK 7. LISTOPADA 2025. ODRŽAN JE KONCERT NA KOJEM JE PREMIJERNO IZVEDENA KANTATA *EX ORE CREATURA – HVALOSPJEV BRATSTVA SVEGA STVORENOGA SKLADATELJA I ORGULJAŠA MILANA HIBŠERA*. DJELO JE IZVEDENO U POVODU 800. OBLJETNICE *PJESME STVOROVA* SV. FRANJE ASIŠKOGA.

P*jesma stvorova* ili *Pjesma brata Sunca* jedna je od najznačajnijih molitava iz zadnjeg razdoblja života Franje Asiškog. Smatra se prvim književnim djelom s poznatim autorom napisanim na talijanskom narodnom jeziku, čime ujedno označava početak talijanske nacionalne književnosti. Napisana u ritmičkoj prozi, nastajala je između 1225. i 1226. godine.

Na koncertu su sudjelovali Zbor bazilike i Župe sv. Antuna Padovanskog „Tomislav Talan“ te Komorni zbor „Ivan Filipović“ pod ravnanjem dirigenta Gorana Jerkovića. Uz Hibšerovu kantatu, publika je imala priliku čuti i skladbe Antona Brucknera, Vinka Sitarića, Andelka Klobučara, Charlesa Villiersa Stanforda, Arva Pärta, Samuela Barbera i Julia-Wachnera.

U uvodnom pozdravu rektor bazilike fra Ivan M. Lotar pozdravio je sve okupljene, ali i unaprijed čestitao dugogodišnjem orguljašu i skladatelju Milanu Hibšeru što je svojom skladbom obogatio 800. obljetnicu Franjine *Pjesme stvorova*. „Kantata *Ex ore creatura* nastala je iz dubokoga dijaloga s tekstem sv. Franje, ali i iz du-

gogodišnje suradnje s izvođačima koji su svojim glasovima i muzikalnošću oblikovali moj skladateljski izraz. Ona je i moj osobni hvalospjev životu, stvaranju i zajedništvu,“ rekao je skladatelj Hibšer, koji ove godine obilježava 20 godina službe titularnog orguljaša bazilike sv. Antuna Padovanskog na zagrebačkom Svetom Duhu.

Slušajući praiizvedbu kantate *Ex ore creatura – Hvalospjev bratstva svega stvorenoga*, djela dugogodišnjega sveto-duškog orguljaša i skladatelja Milana Hibšera, lako je zaroniti u razmišljanje o Franjinu odnosu prema svemu stvorenome – ali i o načinu na koji čovjek uopće doživljava prirodu, druge ljude i prostranstvo svemira. Hibšerova kantata proizlazi iz njegovoga dubokog osluškivanja Franjina teksta. *Ex ore creatura* nije tek glazbeni odjek tuđeg djela ili pokušaj glazbenog odijevanja srednjovjekovnoga teksta, nego osobni, intimni razgovor s prirodom, stvaranjem i samim životom. Franjina *Pjesma stvorova* neumorno podsjeća da se ništa u svijetu ne smije uzimati zdravo za gotovo jer ravnodušnost prema stvorenome često je odraz ravnodušnosti prema Stvoritelju.

Kroz razigrane melodije, bogatu dinamiku od najtiših do najglasnijih tonova i promjenjivog tempa od užurbanih do sabranih, Hibšer gradi glazbeni svijet u kojem se istinski nadilazi samorazumljivost svega stvorenoga. Kantata ne samo da nas podsjeća, nego nas vodi da ponovno osjetimo čudesnost života, ljepotu u raznolikosti svijeta i novost u svakom njegovom obliku. Glazba ovdje postaje meditacija – način da se čovjek ponovno susretne sa stvorenjem, s drugima i sa samim sobom.

Ne samo da se putem glazbe govori o raznolikosti svega stvorenoga, nego se pokušava u svemu što postoji naći neka cjelina. Svijet nerijetko tako i izgleda jer u sebi spaja nespojivo. U svijetu se vidi povezanost u sebi gotovo suprotnoga, ali i prisnost međusobno udaljenih stvarnosti. U Hibšerovoj

kantati, baš kao i u Franjinoj *Pjesmi*, nema ni traga jednoličnosti, monotoniji ili ponavljanju; glazba ostaje raznolika i živa u svakom trenutku. Možda se upravo svijest o raznolikosti svega što je stvoreno nameće kao jedan od ključnih odjeka Hibšerovoga glazbenog dijaloga s Franjinim tekstom.

Ako kantata nosi naslov *Ex ore creatura* (*Iz usta stvorenja*), moglo bi se reći da su i uši slušatelja osjetile raznolikost svega stvorenoga – raznolikost iza koje se naslućuje širina, neizmjernost i dubina Stvoritelja. Dok usta pjevača izvode zahtjevne dionice Hibšerove skladbe, čini se kao da do izražaja dolazi sama svrha ovoga djela: potaknuti slušatelja da slavi Stvoritelja. Jedna od temeljnih nakana Franjine *Pjesme stvorova* bila je upravo potaknuti druge da riječju, glasom i

glazbom slave Boga. Franjina izvorna namjera nije bila samo skrenuti pogled prema svemu stvorenome, nego pozornost usmjeriti prema Stvoritelju. Čini se da i Hibšerova kantata u sebi upravo nosi takav odnos prema Stvoritelju jer posebno skladno, odmjereno i svečano uglazbljuje prvi dio Franjine *Pjesme*, u kojoj se donose tri najvažnije Franjine slike za Boga: Bog je za Franju svevišnji, svemoćan i dobar.

Svečanim otvaranjem kantate i Hibšer prihvaća Franjinu teologiju stvaranja: sve se stvoreno ne tumači isključivo polazeći od samih stvorenja prema Stvoritelju, iako je sve stvoreno – kako slikovito govori franjevačka teološka misao – sjena (*umbra*), trag (*vestigium*) i slika (*imago*) Stvoritelja, nego bi stvorenja trebalo promatrati polazeći upravo od Stvoritelja. Početak ispravnoga pristupa stvorenome mora biti u promatranju svega iz perspektive Stvoritelja. Zanimljivo je da se stih, koji se može smatrati i stanovitom antifonom, „Hvaljen budi, Gospodine moj” ponavlja u gotovo istoj melodiji, ali se svaki dodatno i instrumentalno i harmonijski obogaćuje. Kako Franjo ponajprije slavi Stvoritelja, neprestano zadivljen ljepotom stvorenoga, čini se da Hibšer stalnim variranjem temeljne glazbene fraze glavnoga stiha *Pjesme* – „Hvaljen budi, Gospodine moj” – želi istaknuti da susret sa stvorenjima istodobno preobražava i naš odnos prema samome Stvoritelju. Vrijedi i obrnuto: iz odnosa sa Stvoriteljem oblikuje se i naš pristup stvorenjima.

U tom duhu Hibšer, poput Franje, melodijski i glazbeno oslikava pojedine elemente stvorenoga svijeta, obli-

kujući posebnu melodiju za svaki od njih. Time se stječe dojam da se na glazben način iskazuje poštovanje koje svaki dio prirode zaslužuje, ali i da svaki „komadić” stvorenoga ima svoje jedinstveno, važno i nezamjenjivo mjesto u cjelini. Svaki je element poseban, a ipak skladno uklopljen u ukupnost svega stvorenoga.

U ovoj je kantati skladatelj vješto naglasio razlike među prirodnim elementima, utkavši ih u vrlo kohezivno glazbeno tkivo. Svaki dio stvorenoga – sunce, mjesec, zvijezde, zemlja, vjetar, voda, oganj – nosi vlastitu posebnost. Premda se međusobno razlikuju, svi su međusobno povezani. Upravo je to zajednička vizija Franje i Hibšera: sva stvorenja povezana su jer upućuju na Boga, a istodobno su različita jer se u svakome od njih Božja stvaralačka snaga otkriva na jedinstven način. U glazbi se ne odražava samo Franjin tekst, nego se osjeća i da je sama glazba uronjena u Franjin odnos prema stvorenomu: Franjo se, naime, iskreno divi prirodi. Poznato je da je *Pjesmu stvorova* i sam pjevao, premda se njezina izvorna melodija, nažalost, nije sačuvala.

Ponekad se čini da Hibšer nije samo nadahnut Franjinim riječima, nego da se može otići i korak dalje: možda je upravo njegov glazbeni izričaj postao prostor u kojem se Franjina temeljna intuicija mogla prikladno odjenuti u glazbeno ruho. Čini se da je skladatelj u ovoj kantati zvukovno prenio ne samo Franjinu želju da prepozna i pohvali svako stvorenje – jer svako stvorenje, pa i ono najsićušnije, zaslužuje biti viđeno, doživljeno i prihvaćeno – nego je i oživio unutaranju dinamiku koja ina-

če prožima sav svijet. Svijet koji ovdje dopire do slušatelja nije dovršen ni statičan, nego je to svijet koji diše, raste i neprestano se obnavlja. Učestalo uključivanje timpana ne uspostavlja samo ritam, nego stvara dojam kao da se čuju otkucaji nekog srca: priroda, sve što je stvoreno, živo je.

Slušajući kantatu u cjelini jasno se osjeća stalna izmjena napetosti i smirenosti. Kao da skladatelj glazbom dočarava ritam koji prirodno postoji u samoj prirodi, ali i u čovjeku kao njezinom sastavnom dijelu. U pojedinim dijelovima skladbe smirenost se pretapa gotovo u tišinu, kao da se glazbom prikazuje Franjino često zastajanje pred stvorenjima. Ljepota prirode ponekad čovjeka ostavlja bez riječi; postoje trenuci u kojima ljudski govor jednostavno ne može izraziti ono što se događa u dubini srca. Smirenost se javlja i u onima koji, kako piše Franjo, „s mirom podnose bijede života“, a može odražavati i unutarne prihvatanje životnih okolnosti – što vrijedi i za prirodu samu.

Premda skladba obiluje glazbenim motivima koji prizivaju snagu i neuhvatljivost vjetra, poniznost i bistrinu vode te sjaj i toplinu sunca, čini se da je naglasak ipak snažnije usmjeren prema smirenosti. Štoviše, u pojedinim dijelovima kantate prevladava snažan osjećaj sigurnosti. Ona posebno dolazi do izražaja u stihu u kojem Franjo svjedoči da Bog u svako doba „uzdržava stvorove svoje“. Dojam je da ni Franjo ni Hibšer pritom ne misle samo na promjene u atmosferi, bez kojih svijet u svojoj raznolikosti ne bi mogao opstati, nego na svako vrijeme ljudske povijesti: Stvoritelj neprestano skrbi za sve što je stvorio. U teo-

logiji se to naziva trajnim stvaranjem (*creatio continua*), koje se može shvatiti i kao stalna Božja briga za svijet.

Kršćanska slika Boga posvema nadilazi deističku predodžbu, jer Stvoritelj nije svijet ostavio na milost i nemilost nepoznatim mračnim i prijetećim silama. Ta odlučnost i sigurnost čitaju se i u Hibšerovu glazbenom pristupu Franjinu razumijevanju neizbježnosti tjelesne smrti svakoga stvorenja, pa tako i čovjeka. I dok je tjelesna smrt izvjesna, Franjin govor o duhovnoj smrti – smrti onih koji žive u smrtnome grijehu – u kantati dobiva najzamršeniji, ali i najupečatljiviji glazbeni izraz. Duhovna smrt prikazana je žamorom iz kojeg se teško razabire tekst. Taj žamor postupno prerasta u glazbenu sliku sukoba među ljudima, gotovo nalik pomiješanim jezicima pri gradnji babilonske kule u Knjizi Postanka. Žamor se potom pretvara u viku koja dočarava tjeskobu što se rađa iz grijeha i nutarnje podjele u samome čovjeku. Stječe se dojam da nitko nikoga više ne čuje – svatko govori samo za sebe. Slušatelj na trenutke možda i zaboravi da sluša glazbeno djelo jer ga buka i raspršenost uvlače u nemir, nesigurnost i strah. Čini se kao da sklad potpuno nestaje, kao da su napuštena sva pravila harmonije, a pred slušateljem se otvara prizor pakla nesporazuma, sukoba i nerazriješenih odnosa. Glazba na trenutke zvuči poput krika očajnika koji se suočava s vlastitom savješću i promašenošću života. U slušatelju se javlja dvojba: čuje li krik onih koji umiru „u smrtnome grijehu“ ili vapaj onih koji u smrti postaju svjesni da su potpuno prepušteni Bogu? Kao da slušatelj u tom trenutku postavlja pitanje: „Zašto je skladatelj tako oblikovao

glazbenu sliku umiranja u smrtnome grijehu?“ Možda zato što grijeh u čovjeku uvijek izaziva pomutnju i nejasnoću. Grijeh ne narušava samo odnos čovjeka prema Bogu, nego i odnose među ljudima.

Ujedno se nameće i važno pitanje čovjekova odnosa prema prirodi, kojoj se toliko puta pristupa nemarno, površno ili isključivo za vlastitu korist. Možda je ovaj glazbeno oblikovani krik poticaj i na ekološko obraćanje – koje ne podrazumijeva samo promjenu čovjekova ponašanja prema svijetu oko sebe, nego i preobrazbu vlastite nutrine. Uništavajući stvoreno, čovjek ne samo da narušava tragove Stvoritelja u svijetu, nego time izravno vrijeđa i Boga.

Završna strofa kantate naglašava veliku poniznost, temeljnu odrednicu Franjine duhovnosti, jasno vidljivu i u njegovoj *Pjesmi stvorova*. Poniznost (*humilitas*) etimološki je povezana sa zemljom (*humus*), pa se može zaključiti da je istinski ponizan onaj tko je svjestan vlastite „zemljanosti“. U tom svjetlu posebno je zanimljiv završetak kantate. U završnim taktovima isprepliću se talijanski (latinski) i hrvatski tekst, a više se puta ističe da je Franjo sve stvoreno – ali i samoga Stvoritelja – gledao „u velikoj poniznosti“ (*cum grande humilitate*). Kao da se ovim glazbenim rješenjem želi poručiti da poniznost nije samo put prema Bogu, nego i ključ za razumijevanje stvaranja, za ulazak u njihovu unutarnju logiku.

Završetak kantate, koji se uzdiže vrlo visoko i ostavlja dojam nedovršenosti, može se shvatiti kao glazbeni izraz temeljne Franjine misli: čovjeka poniznost vodi u visinu. G. K. Chesterton tumači da ponizni ljudi imaju šire i bolje vidike; pogled ponizna čovjeka seže dalje od pogleda onoga koji misli da sve zna i sve vidi. Upravo zato skladba završava u vrlo visokom tonalitetu i snažne dinamike. Iako se na prvi dojam može činiti nedovršenom, takav završetak upućuje na veliku evandeosku istinu: čovjek se ne dovršuje na ovoj zemlji. Poniznost je pouzdani put prema Bogu, a Bog uzdiže one koji se ponizuju (usp. Lk 14,11; 18,14; Mt 23,12).

Iako je cijela kantata prožeta različitostima, napetostima i otvorenim pitanjima, ona djeluje skladno, povezano i poticajno. Ne samo da se slušatelj divi širini i originalnosti Hibšerovoga glazbenog jezika, nego se osjeća pozvanim promisliti o vlastitom odnosu prema stvorenome svijetu. Kršćanska teologija stvaranja počiva na uvjerenju da je sve što je Bog stvorio dobro, kao što nas uči Knjiga Postanka. Dobro je ne samo ono što je Bog stvorio, nego i ono što čovjek stvara na dobrobit drugoga. U ta se ljudska djela kao vrhunske plodove marljivo-ga rada ljudskih ruku, srca i uma nesumnjivo ubraja i i Hibšerova kantata *Ex ore creatura – Hvalospjev bratstva svega stvorenoga*.